

Prehľad učiva – informácia pre rodiča

5. ročník, 2. polrok

DEJEPIS

2. TC: ČLOVEK V PREMENÁCH PRIESTORU A ČASU ČLOVEK MINULOSTI A ČLOVEK SÚČASNOSTI

Ako sa žilo na úsvite dejín

Vývoj ľudského druhu – človek sa vyvíjal od najjednoduchších foriem po najzložitejšie:

- živočíšny predchodca človeka
- australopithecus
- človek zručný
- človek vzpriamený (neandertálsky)
- človek rozumný
- človek dnešného typu

Život lovcov a zberačov

Dejiny ľudstva začali pred 100-tis. rokmi. Ľudia sa stále premiestňovali – hľadali si potravu.

- žili pod skalnými prevismi a v jaskyniach, nepoznali poľnohospodárstvo ani chov zvierat
- starali sa o chorých, smútili za mŕtvymi, rozmýšľali o tom, čo sa deje po smrti
- neskôr používali nástroje, lovili zvieratá, vyrábali odev
- zakladali oheň – ochrana pred zimou, dravcami, príprava potravy
- nádoby z keramiky

Poľnohospodárstvo

Začiatok poľnohospodárstva – pred viac ako 10. tisíc rokmi, keď ľudia začali sadiť prvé rastliny a chovať zvieratá.

Z lovcov a zberačov sa stali **roľníci** – usadili sa, stavali si obydlia.

Prvé domy – veľmi jednoduché, z ľahko dostupného materiálu – drevo, kameň, slama, hlina, konáre.

Postupne si zhromažďovali **majetok**.

Roľníci – ľudia, ktorí pracujú na poli. Práca roľníka v minulosti bola oveľa náročnejšia. Ľudia na zber, obrábanie, sejbu používali jednoduché pracovné nástroje. Dnes prácu roľníkov nahradili alebo zjednodušili stroje.

Kde sme bývali v minulosti a kde bývame dnes – Prvé dediny a mestá

Na miestach s úrodnou pôdou pribúdali domy → vznikali **dediny**, neskôr **mestá**.

Ľudia v **dedinách** sa zaoberali **poľnohospodárstvom** – obrábali polia, chovali domáce zvieratá.

Ľudia v **mestách** sa venovali výrobe najrozličnejších vecí – **remeslo** a **obchodovali na trhu**.

Roľníci kupovali veci, ktoré sami nevedeli vyrobiť.

Remeselníci

Orná pôda sa rozširovala, ľudia potrebovali viac a lepšie náradie. Nemohli sa venovať aj vyrábaniu aj obrábaniu, preto sa rozdelili, stali sa z nich **remeselníci**.

Najstaršie remeslá

1. pletenie – z neho sa vyvinulo tkáčske remeslo a neskôr textilný priemysel
2. hrnčiarstvo – výroba riadov z hlíny
3. sklárstvo – vynášli ho pred 5. tis. rokmi Egypta
4. Kovolejárstvo, kovotepectvo –
5. klenotníctvo – výroba šperkov.

Remeselníci v stredoveku vytvárali spoločné organizácie – **Cechy**.

„Remeslo má zlaté dno“.

DÚ – nakresliť erb rodiny podľa zamerania zamestnania rodičov.

Obchodníci

Kým ľudia nevynášali peniaze, fungoval **výmenný obchod**.

Potom vymysleli **tovarové peniaze** – kožušiny, kone, korenie, ryža, ulity, špeciálne – železné hrivny.

Postupne sa zmenili na **kovové peniaze** – mince (pribl. pred 2700 rokmi v dnešnom Turecku).

Papierové peniaze vynášli v 11. storočí v Číne.

Hradiská

- najstaršie veľké sídliská na našom území
- stavali sa na kopcoch, chránili ich násypy z kameňa, dreva, hlíny
- ľudia chovali dobytok
- vznikali v časoch, keď ľudia vedeli vyrábať železo (pece a formy na výrobu)

V mestách začali vznikať továrne, pracovníci potrebovali nové obydlia → mestá sa rozrastali. Dnešné mestá sú oveľa väčšie – na mieste starých hradieb sú široké ulice a domy.

Banské mestá – mestá, ktoré zbohatli vďaka drahým kovom.

Ako si človek vytváral rodinu

Človek sám nemal šancu prežiť – potrava, ochrana, starostlivosť, pomoc.

Pokrvne príbuzní tvorili **rodinu**. Tá musela dodržiavať pravidlá – porušenie sa trestalo.

Viac rodín vytváralo **rod** – pokrvná príbuznosť.

Kmeň – viac rodov, na čele bol náčelník.

Rodina – základ spoločnosti. V minulosti platili prísne zákony na ochranu rodiny.

Pravidlá rodinného života v minulosti - vychádzali z kresťanskej viery.

- nezrušiteľnosť manželstva (zákaz rozvodu)
- hlava rodiny muž – rozhodoval o výchove detí
- muž mohol mať len jednu ženu
- spolužitie viacerých členov – otec, mama, deti, starí rodičia, tety, strýkovia
- rodičia rozhodovali manželstvo, dnes slobodná voľba
- vzdelanie najskôr len chlapci.

ČLOVEK PREMÝŠLAJÚCI A VYNACHÁDZAVÝ

Ako ľudia spoznávali sily prírody

Ľudia ako prvú silu začali využívať **ohň** – dával im teplo, svetlo, zistili, vypaľovanie keramiky, pri spracovaní kovu, na prípravu jedál a ochranu pred nebezpečenstvom.

Ďalší dôležitý objav bolo **koleso**, ktoré umožnilo ľuďom ľahšie prepravovať náklad (najskôr prepravovali domáce zvieratá). Koleso vzniklo približne pred 5000 rokmi a vynášli ho Sumeri.

Ako ďalšiu silu začal človek využívať **silu vetra** – plachetnice (predtým len veslári), veterné mlyny. Dnes sa využíva aj na veterné elektrárne.

Neskôr začal človek využívať aj **silu vody** – vodný mlyn. Dnes sa využíva na vodné elektrárne.

Ďalšie druhy energie v súčasnosti – **parná, elektrická, jadrová.**

Ako si človek zmenšoval svet

Ľudia sa najskôr prepravovali **peši**.

Na prepravu po **vode** zostrojili plte, neskôr využívali plachetnice.

Po objave **kolesa** sa prepravovali po **súši**.

Vozy a koče jazdili v staroveku a v stredoveku, využívala sa sila zvierat (voly, kone). Dopravu urýchlňovali cesty. Spočiatku ľudia budovali len prírodné cesty. Prvé kamenné cesty stavali Rimania.

Parná energia – železničná doprava, parníky

Pred vyše sto rokmi sa objavil **prvý automobil**. Vyrobili ho vo Francúzsku.

Preprava vo vzduchu – balón vynášali bratia Montgolfierovci, vzducholod' vynášiel Zeppelin, Štefan Banič skonštruoval padák. Neskôr vznikli lietadlá.

Preskúmanie kozmu:

1. človek vo Vesmíre – Gagarin 1961
2. človek na mesiaci – Armstrong 1969

Človek si novými dopravnými prostriedkami zmenšoval svet.

Doplnkové učivo:

Druhy dopravy:

1. cestná – chôdza, vozy, koče, bicykel, auto, motorka
2. vodná – plť, čln, loď, plachetnica, parník, ponorka
3. železničná – konská, parná, dieselová, elektrická lokomotíva, lanovka, metro
4. letecká – balón, vzducholod', lietadlo, vrtuľník, rogalo, kozmická raketa
5. potrubná – vodovod, kanalizácia, plynovod, ropovod
6. informácií – posol, pošta, telegraf, telefón, knihy, tlač, internet

Druhy prepravy: osobná, nákladná

Ľudia v pohybe

Ľudia sa v minulosti presúvali. Príčiny:

- zvedavosť
- hľadanie potravy
- hľadanie miesta na bývanie
- obchodovanie
- hľadanie práce
- útek pred nepriateľom

3.-7. storočie – Sťahovanie národov, príchod Slovanov na naše územie.

Vikingovia – hľadali nové územia – plavili sa.

1492 – Krištof Kolumbus objavil Ameriku.

Osídľovanie Európanov v Afrike asi pred 200 rokmi → **vznik kolónií** (krajiny ovládané a využívané cudzím štátom) → otroci a lacná pracovná sila.

Nelson Mandela – boj za slobodu a zrovnoprávnenie obyvateľov JAR.

Mary Kingsleyová – žiadala lepšie zaobchádzanie s africkými domorodcami.

Práca – trest alebo radosť

Prvé ľudské profesie – zberač a lovec

Neskôr – **hospodári na pôde poľnohospodári a roľníci** – chov zvierat a pestovanie rastlín.

- ľudia využívali **motyky a pluhy**

- dnes sa používajú **stroje**
- **trojpoľný systém** obrábania pôdy
- používanie **umelých hnojív**

Remeslá

Roľníci vyrábali košíky, drevené sudy, tkali látky → **prví remeselníci**. Postupne sa venovali len **remeslu** – hrnčiarstvo, kováčstvo, zbrojárstvo, zlatníctvo. Remeselníci bohatli. Združovali sa do **cechov**. Staré remeslá sa stali umením.

Novšie druhy práce = strojová výroba → veľké továrne → robotníci → rozvoj priemyslu

Niektorí považujú prácu za trest. V minulosti pracovali najmä **otroci, poddaní, nevoľníci**.

Detská práca

V minulosti

- detstvo s hrami bolo krátke, deti pracovali
- roľnícke deti pracovali od malička, remeselnícke ako nasledovníci remesla
- bohatšie deti navštevovali školy
- za prácu sa platilo menej
- pracovali 12 – 14 hodín
- v polovici 19. storočia bohaté krajiny prácu detí zakázali.

V súčasnosti

- v chudobných krajinách deti nechodia do školy (alebo len málo rokov)
- v najchudobnejších krajinách deti predávajú do otroctva (okolo 250 mil. detí 5-10 rokov)

Unicef

- organizácia na ochranu detí
- Nobelova cena mieru

3. TC: ČLOVEK A KOMUNIKÁCIA

Zapísaná myšlienka sa uchovala - písmo

Na začiatku vývoja človek nevedel hovoriť, využíval rôzne gestá, posunky, zvuky, výkriky. Neskôr vznikla **reč, jazyk**. Na svete existuje okolo 5600 jazykov. Svetovým jazykom v stredoveku bola latinčina. V súčasnosti je angličtina. Postupne sa vyvinulo **písmo**.

Ľudia žili tam, kde bola úrodná pôda – údolia riek.

Svoju úrodu si potrebovali zapísať, a tak vzniklo **písmo**. Zapisovali si:

- kedy treba siať a žať
- koľko sa urodilo
- kedy bolo sucho a záplavy
- neskôr rôzne príbehy zo života a zákony.

Písmo – súbor písmen alebo znakov, ktorý slúži na grafické znázornenie jazyka.

Druhy písma:

1. klinové písmo

- vynašli Sumeri, ktorí žili v Mezopotámii medzi riekami Eufrat a Tigris
- vzniklo pred 5500 rokmi
- písalo sa na hlinené doštičky, pálili sa v peci
- Epos o Gilgamešovi – najstaršia povest' napísaná klinovým písmom

2. Hieroglyfy

- vytvorili Egypťania (Níl)
- obrázkové písmo
- písanie na papyrus

3. Hláskové – abecedné písmo

- Feničania prišli na to, že najjednoduchšie je vytvoriť 1 znak pre každý zvuk ľudskej reči – hláska.
- Z hláskového písma Gréci a Rimania vytvorili latinku.
- Abeceda – sada písmen.

4. Prvé písmo u nás – hlaholika

- v roku 863 prišli na Veľkú Moravu Konštantín a Metod
- vytvorili pre našich predkov hláskové písmo – hlaholiku
- neskôr cyrilika = azbuka

Prvé knihy

- Po nahromadení informácií vznikli prvé knihy. Písali sa rukou – **rukopisy**. Začali vznikať rukopisné dielne, v ktorých pracovali **pisári**.
- **Johann Gutenberg** prišiel na to, ako odpisovanie kníh zrýchliť. Vynašiel kníhtlač → **kultúrna revolúcia**.
- **1455** – bola 1. tlačená kniha – časť Biblie
 - o počet kníh stúpal, rástla vzdelanosť
- **1477** – v Bratislave vyšla 1. kniha taliana Florentina
- **1581** – v Bardejove vyšla 1. kniha v slovenskom jazyku
- Veľa kníh bolo v latinčine. Polovica o kresťanskej viere, druhá polovica literárne a vedecké diela.

Médiá

V modernej dobe vznikli rôzne **médiá** – prostriedky na šírenie informácií. Pre odovzdávanie aktuálnych krátkych informácií vznikli **noviny a časopisy**. Prvé vydávali kníhtlačiari, neskôr novinári.

Ľudia neskôr zistili veľkú úlohu novín a časopisov – novinári majú možnosť presvedčiť ľudí o svojej pravde, dostávajú sa k väčšiemu množstvu ľudí.

Vynálezy na šírenie informácií – telegraf, telefón, fotografie, film.

1.film mal 1 minútu, v Paríži, príchod vlaku.

1.slovenský film bol Jánošík (1921), bol čiernobiely, bez zvuku.

20. storočie – doba masových médií

Moderné médiá sa rýchlo šírili – **masové médiá** (rozhlas, TV, internet). Keď výroba a predaj TV a rádii zlacneli, začali sa šíriť po celom svete.

Počítače

- prvé vznikli v časoch II. sv. vojny
- boli obrovské až do objavenia čipu
- celosvetová PC sieť – internet

Správne používanie médií

- počet informácií stúpa a je potrebné vybrať si tie podstatné
- niektorí majú dojem, že život a svet je taký, ako sa zobrazuje v televízií, filmoch a časopisoch

Duchovný život človeka – Náboženstvo

Najstaršie ľudské spoločnosti verili, že život riadia vyššie sily (Slnko, Mesiac, hviezdy, vietor).

Sily nefungovali sami, ľudia verili v Bohov – Boh Slnka, Mesiaca, vetra.

Tvrdili, že bohov treba udobrovať, prinášať im dary a modlitby, inak sa nahnevajú a zošlú nešťastia (krutá zima, víchrica, záplavy, neúroda).

Egyptania, Gréci, Rimania, rozmýšľali, prečo sú bohovia dobrí a zlí.

Svetové náboženstvá

Ľudia začali veriť, že človek a svet stvorila 1 bytosť – jeden Boh. Vznikli 3 veľké náboženstvá.

Náboženstvo – predstavy o božstvách a viera, že svet stvorila vyššia, než ľudská bytosť.

1. Judaizmus

- najstaršie
- vzniklo v Izraeli
- židia verili v Boha **Jahve**, že zošle vykupiteľa **Mesiáša**

2. Kresťanstvo

- pred asi 2 tisíc rokmi
- viera v **Boha a Krista**
- kto žije podľa **10 Božích prikázaní**, má nádej na večný život
- vyznávači **kresťania**
- patrí k najrozšírenejším náboženstvám – Európa, Severná a Južná Amerika

3. Islam

- veriaci **moslimovia**
- verili v **Alaha**, jeho posolstvo šírili **Mohamed**
- Ázia, Severná Afrika

Keď zlyhá komunikácia – vojny

Mýty a legendy – v nich si ľudia zjednodušene vysvetľovali veci, ktoré by bolo vysvetliť veľmi ťažké. Najviac sa v nich hovorí o vojnách.

Legenda o trójskej vojne – spracoval ju grécky básnik Homér.

Vojny – vznikajú z rôznych dôvodov napr. napraviť staré krivdy, rozširovanie územia, cenné suroviny.

Storočná vojna – medzi Anglickom a Francúzskom o územie. Bojovala v nej žena – Jana z Arcu – národná hrdinka Francúzov.

30-ročná vojna – z náboženských dôvodov.

Turecké výboje (u nás) s prestávkami trvali asi 150 rokov.

Vojny v modernej dobe netrvali dlho, boli oveľa krutejšie (zbrane).

1. a 2. svetová vojna bola v 20. storočí:

- spomienky pamätníkov sú smutné,
- tábory smrti,
- v druhej sv. vojne sa použila atómová bomba.

OSN – Organizácia spojených národov

- členom je SR
- medzinárodná organizácia štátov s cieľom udržiavať medzinárodný mier a bezpečnosť.

